

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Flexibele burgers? Amsterdamse jongvolwassenen over lokale en nationale identiteiten

van der Welle, I.C.

Publication date
2011

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van der Welle, I. C. (2011). *Flexibele burgers? Amsterdamse jongvolwassenen over lokale en nationale identiteiten*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Hoofdstuk 1

STEDELIJKE JONGEREN ALS FLEXIBELE BURGERS

1. STEDELIJKE JONGEREN ALS FLEXIBELE BURGERS

In geen enkele Nederlandse stad zijn er zoveel nationaliteiten als in Amsterdam. Op 1 januari 2009 telde Amsterdam maar liefst 177 nationaliteiten.¹ De Amsterdammers spreken een veelheid aan talen en praktiseren verschillende godsdiensten of geen godsdienst. Deze diversiteit kleurt het straatbeeld, door eettentjes en uitgaansgelegenheden voor alle smaken, een internationaal aanbod op de markt, de bouw van tempels en moskeeën, verschillende kledingsstijlen en andere uiterlijkheden van de mensen op straat. Deze diversiteit betekent ook dat veel Amsterdammers een dubbele nationaliteit hebben. Ongeveer een kwart van de baby's in Amsterdam heeft bij de geboorte een dubbele nationaliteit. Dit is veel meer dan tien jaar geleden. De toename van dubbele nationaliteiten, evenals de enorme diversiteit in grote steden roepen vragen op over de betekenis van staatsburgerschap, niet alleen in Nederland maar ook in andere landen.²

Aihwa Ong (1999) liet eind jaren negentig zien dat voor een internationaal georiënteerde Chinese zakelijke elite staatsburgerschap flexibel is geworden. Zij maken strategisch gebruik van meerdere staatsburgerschten voor het verzamelen van macht en kapitaal. Afhankelijk van de politieke en economische omstandigheden geniet het ene staatsburgerschap de voorkeur boven het andere. Het wijst op twee manieren naar de flexibiliteit van staatsburgerschap. Allereerst verschuift de betekenis van staatsburgerschap, doordat de emotionele betekenis op de achtergrond verdwijnt. Ten tweede verliest staatsburgerschap de functie van exclusief bindmiddel in een samenleving. De vraag is of deze flexibiliteit vooral terug te vinden is bij een zakelijke elite, of dat ook voor andere burgers staatsburgerschap flexibel is geworden. Deze mogelijke flexibiliteit, de verschuivende betekenis van staatsburgerschap, heeft de afgelopen jaren in Nederland geregeld tot discussies geleid, vooral ook als het gaat om jongeren.

In Nederland staan inmiddels ruim een miljoen mensen geregistreerd met een dubbele nationaliteit, dat betekent dat zij naast de Nederlandse nationaliteit ten minste nog één andere nationaliteit bezitten. Dit is twee keer zoveel als tien jaar geleden (CBS 2009). Het toenemende aantal mensen met een dubbele nationaliteit betekent niet dat het wordt geaccepteerd als een voldongen feit. Aan het eind van 2008 ontstond in Nederland opnieuw discussie over dubbele nationaliteiten. Nadat eerder vooral de dubbele nationaliteit van

¹ Dienst Persoons- en Geo-informatie, Amsterdam telt 177 nationaliteiten, één meer dan in 2008, 23 april 2009.

² Kwart baby's met twee passen, *Het Parool*, 7 maart 2007.

politici de discussie bepaalden, was het deze keer de vermeende inmenging van een buitenlandse overheid met Nederlandse burgers. De aanleiding was de vermeende spionage door een politieagent van Marokkaanse herkomst voor de Marokkaanse geheime dienst, waardoor een discussie ontstond over de lange arm van de Marokkaanse overheid. Een groep Marokkaanse-Nederlanders, waaronder politici en schrijvers, spraken zich kritisch uit over de bemoeienissen van de Marokkaanse overheid. Zij wezen in een open brief in *De Volkskrant* op 'de politieke, juridische en maatschappelijke complicaties die Nederlandse burgers met een Marokkaanse achtergrond ervaren in hun relatie met de Marokkaanse staat.'³ Soms wordt ongewenst hun Marokkaanse staatsburgerschap geactiveerd in hun Nederlandse leven, bijvoorbeeld als het gaat om familierecht en de naamkeuze voor hun eigen kinderen. Marokko hanteert een voornamenbeleid en het Marokkaanse consulaat verstrekt in principe geen Marokkaans paspoort of identiteitskaart aan personen met een niet geaccepteerde voornaam. Op deze manier kunnen ouders met de Marokkaanse nationaliteit beperkt worden in de voornaamkeuze voor hun kinderen. En in Nederland afgehandelde echtscheidingen worden niet erkend in Marokko als deze niet voldoen aan de Marokkaanse wetgeving. Dit wijst enerzijds op de inflexibiliteit van hun burgerschap en anderzijds op de flexibiliteit van soevereiniteit.

In de discussies over de lange arm van de Marokkaanse overheid ligt de nadruk echter vooral op loyaliteit, niet op de flexibiliteit van staatsburgerschap. Nationaliteit wordt daarbij naar voren gebracht als een *zero-sum game*. Het hebben van een buitenlandse nationaliteit naast de Nederlandse zaait dan twijfel over iemands loyaliteit aan Nederland. Een dubbele nationaliteit betekent een dubbele loyaliteit en vormt een belemmering voor het integratieproces is de heersende gedachte. Vooral dubbele nationaliteiten van de in Nederland geboren kinderen van migranten liggen gevoelig. Zij staan immers symbool voor de toekomst van de integratie van migrantengemeenschappen en juist van hen wordt verwacht dat zij eenduidig kiezen voor de Nederlandse samenleving waarin zij zijn opgegroeid.

Het idee dat nationaliteit een *zero-sum game* is, komt ook op andere manieren terug. Bijvoorbeeld bij internationale voetbalwedstrijden. De beruchte voetbalvraag moet duidelijk maken waar iemands loyaliteit ligt in bijvoorbeeld de aanloop naar het wereldkampioenschap voetbal: 'Als het Turkse elftal tegen het Nederlands elftal speelt, voor wie juich je dan?' De keuze van voetballers met een dubbele nationaliteit voor een nationaal elftal ligt gevoelig. Een voorkeur voor het ene nationale elftal wordt al snel

³ Nederlandse burgers, geen onderdanen van Marokko, *De Volkskrant*, 8 oktober 2008.

uitgelegd als een keuze tegen het andere nationale elftal en gezien als uiting van een beperkte identificatie. De keuze voor het Nederlandse elftal van de in Nederland opgegroeide Khalid Boularouz en Ibrahim Affelay, beiden van Marokkaanse herkomst, ontlokte de nodige discussie op sites zoals *Marokko.nl*. Het is een gevoelskwestie, vond een deelnemer aan de discussie: ‘voel je je Marokkaans dan kies je voor Marokko, voel je je meer Nederlander dan speel je voor Nederland.’ De Marokkaans-Nederlandse voetballer Ali Boussaboun koos om voor het Marokkaanse elftal uit te komen. Hij bevestigde in een documentaire over voetballers met een dubbele nationaliteit dat het gaat om een gevoelskwestie. ‘Ik voel me Marokkaans. Dat zit in mijn opvoeding maar ook in hoe ik gezien word. Ik ben in Nederland altijd gezien als een Marokkaan’, aldus Boussaboun.⁴ De vraag is echter of het wel altijd een gevoelskwestie is. Misschien zijn de voetballers vooral flexibele burgers in de betekenis dat zij hun staatsburgerschap strategisch inzetten om hun kansen en mogelijkheden optimaal te benutten. In de discussie op *Marokko.nl* wordt ook deze kant belicht. Een keuze voor een nationaal elftal is dan vooral een rationele afweging in een voetbalcarrière en een antwoord op de vraag: waar krijg ik de meeste kansen? Sommigen zien deze afweging als logisch en legitiem, terwijl anderen het afkeurenswaardig of zelfs verraad vinden.

De flexibiliteit van staatsburgerschap kan zich ook uiten in het verschuiven van het schaalniveau waarop sociaal integratie wordt nagestreefd. De grote steden zijn de afgelopen decennia verkleurd. De term superdiversiteit wordt in de mond genomen als typering voor wereldsteden zoals Amsterdam. Met deze superdiversiteit wordt niet alleen diversiteit van de stadsbewoners naar herkomstland of etniciteit bedoeld, maar ook naar type migratie (arbeidsmigratie, gezinsvorming, vluchteling) en juridische status (Vertovec 2007). In veel grote steden is de meerderheid van de jongeren van buitenlandse herkomst. De veronderstelling is dat zij opgroeien met twee culturen, die van Nederland en die van hun ouders. Juist deze jongeren zouden de interculturele competenties bezitten om zich in de verschillende culturen staande te houden en rekken de betekenis van bestaande identiteiten op. Meer dan de Nederlandse identiteit zou de stedelijke identiteit, waarin elementen samenkomen uit de diverse (sub)culturen die de stad rijk is, jongeren aan elkaar binden.

De ‘denationalisering’ van de stedelijke ruimte roept de vraag op van wie de stad nu eigenlijk is (Sassen 2002). De veranderingen in de bevolkingssamenstelling van de grote steden zorgen niet alleen voor herkenning, maar ook voor gevoelens van vervreemding en kunnen de veranderingen nostalgische gevoelens mobiliseren. Sommigen voelen zich niet meer thuis in

⁴ Voetballers met twee paspoorten, *Zembla*, 12 september 2005.

het gekleurde straatbeeld van de stad en verlangen terug naar de tijden waarin de autochtone bevolking het beeld bepaalde. Een vertolker van de gevoelens van vervreemding van de burger in de Nederlandse politieke arena is politicus Geert Wilders. Hij riep tijdens de algemene politieke beschouwingen op 16 september 2009 op tot het heroveren van het Nederlandse straatbeeld, dat volgens hem steeds meer gaat lijken op Mekka en Teheran. Hoofddoekjes, boerka's en djellaba's moeten wat hem betreft uit het Nederlandse straatbeeld verdwijnen. Hij stelde zelfs provocerend voor een belasting in te voeren op het dragen van een hoofddoek. Het leverde een stroom aan kritiek op, maar de toon in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2010, waar de zijn partij de PVV meedeed in Almere en Den Haag, was gezet. Het terugveroveren van de stedelijke ruimte was een speerpunt in de lokale verkiezingsstrijd in beide steden, waar de PVV als één van de winnaars uit de bus kwam.

Het onderzoek dat in dit boek wordt gepresenteerd gaat in op de vraag in hoeverre stedelijke jongvolwassenen flexibele burgers zijn. Dit onderzoek bekijkt de flexibiliteit van burgerschap door de relatie tussen identificatie met woonland, woonplaats en herkomstland centraal te stellen. Hoe manoeuvreren stedelijke jongvolwassenen tussen deze identiteiten? Wat betekent de Nederlandse identiteit en nationaliteit nog voor jongeren in tijden van internationalisering? Welke invulling geven zij aan de lokale en nationale identiteiten? En welke rol hebben de stedelijke identiteit en de herkomstlandidentiteit?

Dit onderzoek: een leeswijzer

Het theoretische kader van het onderzoek wordt toegelicht in hoofdstuk 2. Centraal staat de betekenis van nationale identiteit en staatsburgerschap en de relatie tussen territoriale identiteiten. Daarnaast worden territoriale identiteiten van jongeren besproken vanuit een integratie- en een transnationaal perspectief. Hoofdstuk 3 gaat in op de onderzoeksvragen en licht de onderzoeksaanpak toe. Twee perspectieven komen in dit onderzoek aan bod: identificatie van bovenaf (door de staat) en van onderaf (door jongvolwassenen). Hoofdstuk 4 beschrijft het perspectief van bovenaf. Hierin komen het Nederlandse burgerschapsregime en de burgerschapsregimes van de herkomstlanden aan bod, en wordt aan de hand van recente voorbeelden geïllustreerd wat er gebeurt als deze burgerschapsregimes elkaar ontmoeten. Dit geeft inzicht in de gevoeligheden die op dit moment een rol spelen bij nationaliteits- en identiteitsvraagstukken. De hoofdstukken 5, 6 en 7 bespreken het identificatieproces van onderaf aan de hand van de resultaten van enquêtes en diepte-interviews met Amsterdamse jongvolwassenen van verschillende

herkomst. In hoofdstuk 5 gaat het om de identificatie van jongvolwassenen met Amsterdam en Nederland en de relatie tussen beide identiteiten. Hoofdstuk 6 belicht de identificatie van jongvolwassenen van de 'tweede generatie' met het geboorteland van hun ouders. Daarnaast bekijkt dit hoofdstuk de relatie tussen identificatie met Nederland en de identificatie met het geboorteland van de ouders. Hoofdstuk 7 brengt het lokale, nationale en transnationale niveau samen en bespreekt de voorkeuren die de jongvolwassenen uitspreken voor bepaalde identiteiten en waarom zij dit doen. Het laatste hoofdstuk vat de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek samen.